

Nicholas Culpeper, örtmedicinare på 1600-talet:

”Det som växer i England ger läkedom åt engelsmännen”

Läkedom står att finna i naturens apotek och alltid på nära håll, ansåg Culpeper som var en förespråkare av örtmedicin men tvivlare när det gällde många och obskyra beståndsdelar i skolmedicinen.

Culpeper gjorde sig dessutom känd för en medicinsk handledning för allmänheten, som utgivits i 100 upplagor, den senaste 1994.

Han ägnade också stort intresse åt obstetrik, en specialitet som på 1600-talet ansågs ovärdig en läkare.

I England är Nicholas Culpeper (1616–1654) ibland allmänheten och läkare ett mycket välkänt namn (Figur 1). Hans mest välkända verk är »The English physitian», en medicinsk handledning för gemene man, som utkom 1652 och som sedan dess har utgivits i över 100 upplagor, den senaste i USA 1994 (Figur 2). Senare upplagor heter: »Culpeper's complete herbal». Näst Bibeln är detta en av de mest spridda böckerna i Storbritannien. Som en viktig hjälpredda följde den med utvandrarerna till Amerika, Australien och Sydafrika och blev den första medicinska bok som trycktes i Amerika (Boston, 1708).

Culpeper var emellertid även välkänd för ett antal översättningar av latinska texter till engelskan, som bl a »The London dispensatory» (1649) och dansken Thomas Bartholins »Bartholinus anatomy» (Figur 3). Den senare var en bearbetning av faderns, Caspar Bartholins, anatomiska handbok. Thomas Bartholin var samtida med vår Olof Rudbeck, och båda upptäckte lymfkärlen.

Ett annat betydelsefullt bidrag är

Författare

OLAV THULESIUS

professor, faculty of medicine,
Safat, Kuwait.

Culpepers »A directory for midwives», den första engelskspråkiga obstetriska handboken, som utkom 1651 [1, 2].

Apotekare som kritiserade hovets läkare

Nicholas Culpeper föddes 1616 som ende son till en präst i Surrey. Pappan dog före Nicholas' födelse och mamma Mary flyttade då med pojken till sin stränge och lärde far, prästen William Attersoll i Isfield, Sussex. Han utbildades i en internatskola i Lewis och vid 16 års ålder började han studera medicin i Cambridge.

Under studietiden förälskade han sig i en adlig flicka från sin hemtrakt. Hennes föräldrar motsatte sig ett äktenskap och därför beslöt de unga två att rymma till Frankrike. Det hände på sommaren 1634 då Nicholas och Judith hade bestämt sig för att mötas i en skogsunge i Sussex för att därifrån fly. Innan Culpeper hann dit träffades Judith av ett blixtnedslag som dödade den unga mön. Culpeper blev djupt deprimerad, han hade förlorat sin älskade och ansågs som skyldig. Han kunde inte återvända till Cambridge och sattes därför i lära hos en apotekare i London. Här lärde han sig ett praktiskt yrke, som i många stycken kunde jämföras med en allmänpraktikers. Apotekarna inte bara tillredde och sålde medicin, de hjälpte också befolkningen som inte hade råd att konsultera läkare för medicinska råd.

Under sina läroår i London förkovrade han sig i anatomi genom att som åskådare delta i obduktioner som hölls av barber-surgeons. (Han tilläts inte bevista läkarnas anatomiska övningar.)

År 1639 etablerade han sig tillsammans med en annan apotekare i London. Detta passade Culpeper, han behärskade ju klassiska språk och kunde hjälpa sina kolleger och allmänheten att tolka komplicerade medicinska texter, som farmakopén, vilken han översatte till engelska så att texten skulle kunna läsas av envar.

Bland etablerade läkare, dvs medlemmarna av Londons The Royal College of Physicians, blev Culpeper illa sedd eftersom han utan deras tillstånd hade översatt och publicerat deras hem-

Figur 1. Nicholas Culpeper, 1616–1654.

liga manifest, »Pharmacopoeia Londinensis». Det blev emellertid inte bara en översättning av den latinska texten till engelskan utan verket innehöll också sarkastiska kommentarer till dyra och tvivelaktiga beståndsdelar i officiella medikament, såsom torkade mumier och pulveriserade kranier av hängda förbrytare.

Culpeper kunde inte heller låta bli att kritisera de kungliga läkarna, vilka han genomskådade som charlataner, när de tog patienternas pengar och plågade dem genom åderlåtning, kräk- och avföringsmedel. Presidenten av The Royal College, dr Theodor Mayerne, var ursinnig och förklarade:

»We write this book only for the learned, for the disciples of Apollo, and for the welfare, not for the information of common people.»

Kvinnornas vän intresserade sig för obstetrik och pediatrik

För att undgå förföljelsen av de etablerade läkarna flyttade Culpeper utanför stadsmuren till Spitalfields och öppnade eget. 1640 gifte han sig med den 15-åriga Alice Field. Med henne fick han sju barn, men bara ett överlevde. Detta var hans stora bekymmer, varför

dog så många av hans egna och andras barn? Han betygar:

»Myself having buried many of my children young, caused me to fix my thoughts intently upon this business.»

Culpeper ägnade stort intresse åt eftersatt obstetrik och pediatrik. Under 1600-talet hade obstetriken helt försumrats och ansågs ovärdig en läkare. Läkarna i London, med William Harvey i spetsen, var av den uppfattningen att förlossningen var beroende av fostrets egen kraft att komma ur livmodern:

»The chief course of being born must be attributed to the foetus itself and to his own endeavours ... the foetus with its head turned downward, approaches the gates of the womb and opens them by its own strength and struggles out into light» [3].

Därför fanns det ingen anledning till extern hjälp. Fram till 1600-talet hade kyrkan haft ansvaret för utbildning av barnmorskor. Ett av deras huvudintressen handlade om nöddop i krissituationer. För detta ändamål hade man även konstruerat en »dopspruta» med vilken vatten kunde administreras intrauterint om förlossningen drog ut på tiden.

Culpepers studier ledde 1651 till publikationen av »A directory for midwives: or a guide for women, in their conception, bearing and suckling their children» [2]. Denna betydelsefulla bok kom ut i 17 upplagor fram till år 1777. Den innehöll banbrytande nyheter i nio kapitel om anatomi, konception, havandeskap, abort, förlossning och barnavård!

Före sin tid

Culpeper hade helt nya idéer inte bara om barnafödelse utan även om befruktning och fostrets tillkomst i likhet med sin samtida, William Harvey. Harvey var av den uppfattningen att kvinnans roll i konceptionen var helt passiv genom att ta emot mannens spermier ur vilka fostret utvecklades i livmodern; Culpeper förutsåg existensen av kvinnans ägg:

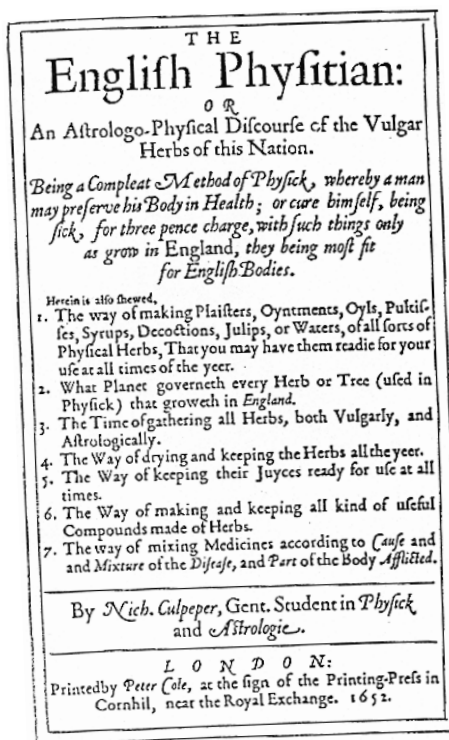
»Women have a twofold spermatie matter, the one watery, which moistens and refreshes the womb, the other which is thick in the tubae (the egg) which is mixed with the seed to make conception. In the act of copulation the woman spends her seeds as well the man, and both are united.»

Detta uttalande kom före upptäckten av mikroskopet och innan Reijnier de Graaf 1672 kunde påvisa ägget!

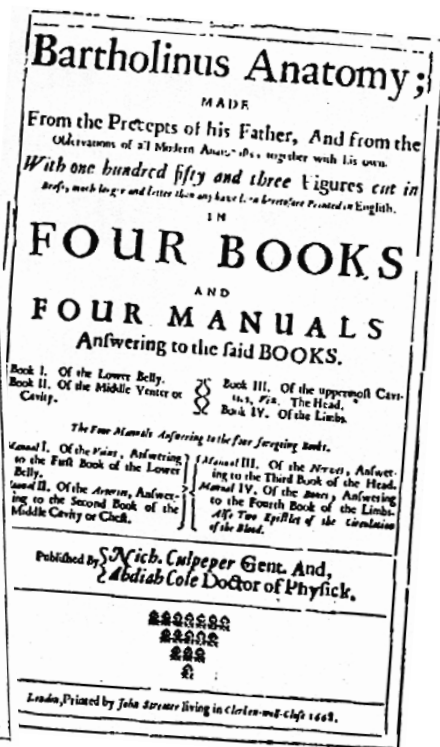
Andra nyheter för den tiden var anvisning om renlighet:

»A little medical knowledge about cleanliness and care can do more good than many costly potions from the apothecary.»

Detta råd ges av apotekaren Culpe-

Figur 2. »The English physitian», 1652. Senare upplagor kallas: »Culpeper's complete herbal». 1994 utkom den i USA.

Figur 3. »Bartholinus anatomy». Nicholas Culpeper översättning av Thomas Bartholinus' anatomi, 1668.

per 200 år innan Semmelweis introducerade antiseptika för att förhindra barnsängsfeber!

Slutligen framhåller han också betydelsen av fysisk aktivitet [4]!

Örtmedicinaren Culpeper

Bäst känd intill våra dagar är Culpeper för sin roll som förespråkare av örtmedicin. Han hade den optimistiska uppfattningen att vår allsmäktige och barmhärtige Herre hade gett människorna en anvisning om behandling av sjukdomar. Läkemedel fanns att söka i naturens apotek och alltid på nära håll. Han var emot import av dyra, konstiga läkemedel från främmande länder och lärde efter tesen:

»... healing with such things only as grow in England, being most fit for English bodies.»

Culpeper motsatte sig den gängse uppfattningen om polyfarmaci med många obskyra beståndsdelar i en medicin, han förordade enkla medel och talade om »simpling» när det gällde att leta reda på en, för en viss sjukdom, passande ört.

Han var också förespråkare av principen för homeopatin och Paracelsus' lära om »Similia similibis curantur». Han skriver till exempel om nässlor:

»These are so well known that they need no description at all, they may be found by feeling in the darkest night. They are good against itching, aches and gout» [5].

På grund av sina revolutionära idéer, och kritiken av dåtidens läkarkår, blev Culpeper aldrig erkänd av skolmedicinen. Senare kritiserades han även för sin tro på astrologi, som han kombinerade med sina medicinska teorier. Han var alltid oppositionell; och under inbördeskriget var han en av de första som frivilligt följde parlamentets och senare Oliver Cromwells skaror, och sårades i kampen mot kung Karl I.

På grund av sin tro på stjärnorna stämplades han som kvacksalvare. Men han var inte i dåligt sällskap. Astrologin genomsyrade på 1600-talet så till den grad tankevärlden att många av hans berömda samtida visade tro på denna lära, såsom självaste William Harvey och Francis Bacon [1].

Nicholas Culpeper kan betraktas som föregångsman inom örtmedicinen, men långt därutöver är han en betydande förkämpe för medicinsk upplysning, obstetrik och folkmedicin.

Referenser

1. Thulesius O. Nicholas Culpeper, English physician and astrologer. London: St Martin's Press, 1992.
2. Thulesius O. Nicholas Culpeper, father of English midwifery. J R Soc Med 1994; 87: 552-6.
3. Harvey JW. Disputations touching the generation of animals. Oxford: Blackwell, 1981.
4. Culpeper N. A directory for midwives. London: Peter Cole Publ, 1651.
5. Culpeper N. The English physitian. London: Peter Cole Publ, 1652.